

Грітченко Т. Я. Навчальна дослідницька діяльність молодших школярів: сутність, види, основні характеристики / Т. Я. Грітченко // Сучасні педагогіка та психологія: перспективи та пріоритетні напрями наукових досліджень : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, 2019. – С. 13–17.

Секція 2. Теорія і методика навчання
Грітченко Тетяна Яківна, кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі
*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м Умань, Україна*

НАВЧАЛЬНА ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ : СУТНІСТЬ, ВИДИ, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Анотація. У доповіді розкрито актуальність проблеми; схарактеризовано сутність поняття «дослідницька діяльність», види дослідницької діяльності; розглянуто найважливіші характеристики навчальної дослідницької діяльності; визначено шляхи вирішення проблеми формування дослідницьких умінь учнів.

Ключові слова: дослідницька діяльність, навчальна дослідницька діяльність, молодші школярі, дослідження, види дослідницької діяльності, дослідницька діяльність учнів, діти молодшого шкільного віку.

Дослідницька діяльність протягом історії людства служила засобом пристосування людей до умов існування, виконуючи пізнавальну і перетворювальну функції. Людина постійно здійснює інформаційний обмін з навколишнім світом за схемою: вплив зовнішнього світу на людину – сприйняття – обробка інформації – орієнтування – прийняття рішення – дія, спрямована зовні [8].

Якщо схема не дозволяє приймати звичні рішення, виникає проблема у відносинах людини зі світом. Вирішуючи проблему, людина ставить перед собою питання і прагне знайти на них відповіді – нове знання. Цю ситуацію прийнято називати пізнавальною. Вона може виникнути в повсякденному житті, в науковій практиці і в навчальній діяльності.

У навчальному процесі в подібній ситуації часто опиняються діти. Дитина постійно стикається з тим, що або не знає способів дій, які дозволяють досягти потрібного результату, або не володіє інформацією, яка їй необхідна в силу тих чи тих причин, тому дослідницька діяльність є одним з найважливіших видів діяльності молодших школярів [1].

Успішність дій людини в межах пізнавальної ситуації багато в чому залежить від використовуваних засобів. До них відносяться: пізнавальні здібності, дані людині від природи (відчуття, сприйняття, розум, воля, інтелект, талант, інтуїція, пам'ять, уява) і матеріально-технічні засоби, які створила сама людина (різні джерела інформації). Для успішного вирішення пізнавальної ситуації також необхідний розвиток умінь здійснювати дослідження. Подібні вміння, на наш погляд, необхідно формувати вже в початковій школі, коли дитина часто потрапляє в пізнавальні ситуації, що вимагають не просто життєвих, побутових рішень, а дослідницьких, пізнавальних дій.

Науковими методами емпіричного дослідження є: спостереження, експеримент, вимірювання тощо. Цими методами дослідження можуть опанувати і школярі на рівні, відповідному їхнім віковим особливостям під керівництвом дорослого. У дітей молодшого шкільного віку переважає предметно-дієве, наочно-образне мислення, тому ближчим і доступнішим для них є саме емпіричне дослідження, що спирається на досвід і відчуття [2].

Отже, під дослідницькою діяльністю ми будемо розуміти особливу пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення нового знання шляхом використання методів наукового пізнання.

Вченими [4; 5; 6; 7; 9 та ін.] виокремлено такі види дослідницької діяльності: пізнавальна, пізнавально-дослідна, навчально-дослідна, науково-дослідна, професійно-науково-дослідна. Нині спостерігається підвищений інтерес до організації дослідницької діяльності учнів (І. Зимня, А. Леонтович, О. Савенков, Г. Щукіна та ін.).

Розглянемо найважливіші характеристики навчальної дослідницької діяльності: вмотивованість, предметність, цілеспрямованість, активність, свідомість.

Одна з характеристик діяльності – вмотивованість. Так, В. Давидов підкреслює, що без мотивів діяльність просто не може існувати [3, с. 127].

Умотивованість діяльності особливо важлива для дослідницької діяльності, так як мотивація регулює, контролює здійснення діяльності, визначає спрямованість дослідження. Тобто ми можемо вказати на важливість формування мотивації до дослідницької діяльності, що є неодмінною умовою формування дослідницьких умінь.

Діяльність визначає те, на що вона спрямована, тобто предмет. Предметність діяльності є однією з основних її характеристик. За предметом розрізняють і називають види діяльності, наприклад, педагогічна, навчальна, дослідницька.

Інші характеристики діяльності – це цілеспрямованість і свідомість. Цілеспрямованість передбачає усвідомленість діяльності. Для аналізу дослідницької діяльності, як і будь-якої іншої, важливо положення про те, що визначається той зміст, який є предметом цілеспрямованої активності суб'єкта [6]. Таким чином, ми наголошуємо на необхідності врахування цілеспрямованості дослідницької діяльності як її характеристики.

Наступна значуща характеристика діяльності – активність, так як активність виконує важливу роль у здійсненні пізнавальної діяльності, сприяє розвитку суб'єкта. Активність можна розглядати в ряду понять: активність психічна – розумова – інтелектуальна – пізнавальна – творча [2; 6; 7; 9 та ін.]. Тобто можна говорити про активність в діапазоні від репродуктивної до продуктивної, акцентуючи її творчий аспект, що особливо проявляється в дослідницькій діяльності. Тому, на наш погляд, можна стверджувати про необхідність створення таких умов, які дозволяють пробудити творчу активність учнів у процесі пошуку і засвоєння знань.

Для того, щоб учні осмислили суть дослідницької діяльності, вчителю необхідно створювати ситуації, коли знання досягається шляхом виявлення і вирішення проблем, показувати учням способи подолання труднощів, навчати їх доцільному і усвідомленому використанню логічних прийомів (порівнянню, аналізу, узагальненню, класифікації тощо), емпіричних спостережень, збору інформації, проведення експериментів. Такий підхід сприяє вихованню оригінально мислячої особистості, розвитку творчих здібностей, формує дослідницькі вміння.

Отже, дослідницька діяльність, як і будь-яка інша, має певну структуру: мета, мотив, предмет, дії, продукт, результат. Але ці компоненти мають специфічний предметний зміст, що відрізняється від будь-яких інших видів діяльності. Тому для розвитку дослідницької діяльності учнів необхідно створити особливі педагогічні умови.

Дослідницька діяльність учнів – це діяльність дітей під керівництвом педагога, пов'язана з вирішенням творчої, дослідницької задачі із заздалегідь відомим рішенням і передбачає наявність основних етапів, характерних для наукового дослідження: постановку проблеми, вивчення теорії, що присвячена цій проблематиці, оволодіння методикою дослідження, збір матеріалу, його аналіз і узагальнення, власні висновки. Дослідницька діяльність, здійснення пошуку у вирішенні завдань є вищою формою прояву самостійної діяльності школярів [3; 7; 9 та ін.].

Таким чином, навчальна дослідницька діяльність – особливий вид діяльності дітей, спрямований на їхній розвиток і базується на пошуковій активності. Діяльність здійснюється під керівництвом педагога, спрямована на вирішення дослідницького завдання, має на увазі наявність певних етапів і дослідницьких дій і передбачає творчу самостійність дітей.

Компонентами дослідницької діяльності вчені виокремлюють: об'єкти дослідження (предмети, явища навколишньої дійсності); суб'єкти дослідження (учень, група учнів, колектив), їхні потреби і мотиви, цілі; керівник

дослідження (учитель); методи дослідження, засоби, які використовуються, процес розгортання дослідницької ініціативності та його результати [3; 7].

Результат навчально-дослідницької діяльності – це широке поняття, яке включає і матеріальний продукт, і психічні зміни особистості, і збагачення її досвіду. На думку більшості дослідників (Н. Бібік, О. Леонтович, О. Савенков, Г. Щукіна та ін.), основним результатом навчальної дослідницької діяльності є отримання нового знання.

Ми, дотримуючись поглядів вищезазначених учених, бачимо як результат навчальної дослідницької діяльності молодших школярів формування пізнавальних мотивів, нових способів діяльності, дослідницьких умінь, а також нові для учня знання і особистісний розвиток.

Незважаючи на розробленість питання організації навчальної дослідницької діяльності в загальноосвітній практиці, залишаються невирішеними безліч проблем. Це стереотипність у підходах до вирішення проблем, низька значимість дослідницької діяльності, низький рівень сформованості дослідницьких умінь, включення учнів у дослідження без належної підготовки тощо. З метою подолання цих проблем необхідним є раннє включення учнів у навчально-дослідну діяльність, але на рівні, відповідному їхнім віковим особливостям.

Література:

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: навч.-метод. посібник для вчителів почат. кл. К. :ІЗМН, 2003. 129 с.
2. Вікова психологія. За ред. Г. С. Костюка. К. : Навчальна література, 2006. 414 с.
3. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. Опыт теоретического и психологического исследования. М. : Педагогика, 1986. 283 с.
4. Зимняя И. А. Научно-исследовательская работа: методология, теория, практика, организация, проведение. М. : ИЦПКПС, 2000. 28 с.
5. Леонтович А. В. Проектирование исследовательской деятельности учащихся: монография. Минск, 2003. 210 с.

6. Поддьяков А. Н. Развитие исследовательской инициативности в детском возрасте: дисс. ...д-ра псих. наук. 2001, Москва. 350 с

7. Савенков А. И. Содержание и организация исследовательского обучения школьников. М. : Сентябрь, 2003. 204 с ...

8. Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник. Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. 103 с.

9. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. М. : Просвещение, 1989. 234 с.